

ПЕТРУШКА

Олена Володимирівна
petrushka888@ukr.net

УДК 369.34

ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯН НА
ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯFOREIGN EXPERIENCE OF FINANCIAL SUPPORT OF CITIZENS IN CASE
OF UNEMPLOYMENTк. е. н., доцент,
Західноукраїнський
національний університетDOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2020.10.4>**PETRUSHKA Olena Volodymyrivna** – PhD in Economics, Associate Professor, West Ukrainian National University

Розглянуто основні моделі ринків праці та стимулювання зайнятості у світі, здійснено порівняльний аналіз організації соціальних виплат по безробіттю у розвинених країнах – США, Німеччині, Швеції та Японії. Окреслені переваги багатокомпонентної системи соціального страхування на випадок безробіття. Встановлено, що тристороннє партнерство у фінансуванні соціального забезпечення сприяє розвитку ринку праці та стимулювання зайнятості. Запропоновані заходи стосовно вдосконалення вітчизняної системи фінансового забезпечення соціального страхування на випадок безробіття з врахуванням іноземного досвіду.

* * *

Рассмотрены основные модели рынка труда и стимулирования занятости в мире, осуществлен сравнительный анализ организации социальных выплат по безработице в развитых странах – США, Германии, Швеции и Японии. Указанные преимущества многокомпонентной системы социального страхования на случай безработицы. Установлено, что трехстороннее партнерство в финансировании социального обеспечения способствует развитию рынка труда и стимулированию занятости. Предложенные меры по совершенствованию отечественной системы финансового обеспечения социального страхования на случай безработицы с учетом зарубежного опыта.

* * *

Introduction. Unemployment, as one of the world's economic problems today, significantly affects the material, social and professional level of the working population. Payment of unemployment benefits is one of the measures of social support of citizens by the state. Such social benefits are twofold, as on the one hand they replace lost earnings, and on the other one they will be perceived by the state regulation of labor resources.

The purpose of the paper is to study and borrow positive experience of social insurance in case of unemployment in different countries of the world in accordance with their affiliation to labor market models and employment promotion.

Results. The American Unemployment Insurance System is formed solely by employers' contributions (except in 3 states where employees also pay contributions) and provides benefits for 26 weeks. Each state has its own social security program, according to which contributions are formed and unemployment benefits are paid. If we talk about the European model of employment, its characteristic feature is that it is focused on reducing employment by increasing productivity and increasing the income level of working citizens. The Swedish model of social insurance in the event of unemployment is characterized by an active employment policy, in particular, preference is given to vocational training and professional development. In addition, the emphasis is on providing employment by creating jobs in the public sector with average and satisfactory working and pay conditions. The Japanese model of employment incentives has a number of characteristic features: the country has a widespread system of lifelong employment; the amount of remuneration for work is set depending on the length of service of the employee, his age and marital status; trade unions (unions) are not created on a sectoral basis, but directly at the level of economic entities.

Conclusion. Building a multi-level social insurance system enables insured persons to receive high-level social benefits, insurers to create favorable working conditions and select highly qualified workers, and insurers to regulate the labor market and reduce unemployment.

Ключові слова: соціальне страхування, допомога по безробіттю, іноземний досвід регулювання зайнятості

Ключевые слова: социальное страхование, пособие по безработице, иностранный опыт регулирования занятости

Keywords: social insurance, unemployment benefits, foreign experience in employment regulation

ВСТУП

Безробіття, як одна зі світових економічних проблем сьогодення, суттєво впливає на матеріальний, соціальний та професійний рівень працездатного населення. Труднощі, що виникають у зв'язку із втратою робочих місць, характерні для усіх країн світу та залежать від низки факторів: економічних, політичних, соціальних тощо. Допомога з безробіття виступає одним із заходів соціальної підтримки громадян державою. Такі соціальні виплати мають подвійний характер, оскільки з однієї сторони заміщують втрачений заробіток, а з іншої – сприяють державному регу-

люванню трудових ресурсів. Окрім цього, допомога з безробіття має негативний вплив на мотивацію до праці та сприяє росту безробіття з однієї сторони, а з іншої – фінансові стимули, які надає система соціального страхування з приводу безробіття сприяє росту зайнятості та розвитку ринку праці.

Не зважаючи на велику увагу всього суспільства до проблем безробіття та постійне вдосконалення системи соціального страхування у багатьох країнах, нею досі не охоплені всі категорії працівників. Розмір допомоги з безробіття також диференційований та залежить від соціально-економічної політики тієї чи іншої держави. Навіть в економічно розвинених кра-

інах є люди, які залишаються без засобів до існування у разі втрати роботи. Такі негативні наслідки (втрати роботи, заробітку, соціального статусу) мають неабиякий вплив на людей, їх психічний стан, ситуацію у суспільстві та ріст злочинності. У зв'язку з цим уряди багатьох країн активно працюють над схемами соціальної підтримки безробітних, адже саме фінансове забезпечення працездатних громадян у разі втрати ними позицій на ринку праці є чи не єдиним шляхом виходу з кризи. Тому вивчення світового досвіду матеріального забезпечення громадян у разі настання страхового випадку – втрати робочого місця – є актуальним для України і складає мету даної статті.

МЕТА наукового дослідження – вивчення та запозичення позитивного досвіду соціального страхування на випадок безробіття у різних країнах світу відповідно до їх приналежності до моделей ринку праці та стимулювання зайнятості і, відповідно, пошук альтернативних шляхів вдосконалення вітчизняної системи соціального страхування.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною основою статті є законодавчі та нормативно-правові акти, наукові публікації вітчизняних та закордонних вчених, матеріали періодичних видань, ресурси мережі Інтернет. Під час проведення дослідження автором використано методи системного аналізу, порівняння та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Для більшого розуміння суті соціальних виплат з приводу безробіття та їх ролі у процесі відтворення трудових ресурсів, розглянемо і проаналізуємо детально іноземний досвід фінансового забезпечення безробітних. Оскільки сьогодні у світі існує чотири моделі ринку праці та стимулювання зайнятості (американська, європейська, шведська та японська), врахуємо за доцільне розглянути кожен модель крізь призму країн, які її представляють.

Так, американська система соціального страхування на випадок безробіття формується за рахунок внесків виключно роботодавців (за винятком 3 штатів, де внески сплачують ще й наймані працівники) та забезпечує виплати впродовж 26 тижнів. Кожен штат має свою програму соціального захисту, відповідно до якої формуються внески та проводяться соціальні виплати. Середній розмір внесків становить 3,2 % від заробітної плати [1, с. 79]. Кандидати на отримання допомоги з безробіття у США мають право на останню за умови, що вони працювали та сплачували внески перші чотири або останні п'ять кварталів. Окрім цього, втрата робочого місця має бути не з вини працівника. Відмова безробітного від запропонованої вакансії державною службою зайнятості розцінюється як дискваліфікація працівника і позбавляє його права на отримання допомоги. Зазвичай штати встановлюють щотижневі виплати з приводу безробіття у розмірі 46–50 % від середнього доходу за останні місяці. Розмір допомоги по безробіттю у США коливається від 650 дол. (мінімальне значення) до 2700 дол. (максимальний розмір допомоги) [2].

На сьогодні у країні діє низка соціальних програм, які допомагають безробітним швидко адаптуватись до

нових умов та якісно підтримувати свій рівень життя (програми пошуку нового місця роботи, перепідготовки кадрів, стажування, зміни професії тощо). Система соціального страхування з приводу безробіття у США має свої «плюси» та «мінуси». Перевагою є те, що дана система страхування є універсальною та має широкий спектр охоплення – близько 96 % працівників є учасниками соціального страхування. Окрім цього, партнерські відносини між федеральним центром та штатами є джерелом інноваційного розвитку та обміном позитивним досвідом у сфері соціального страхування. Слабкими сторонами у даній системі страхування є дефіцитність страхових фондів та їх неспроможність виконувати свої зобов'язання перед учасниками в довгостроковій перспективі через постійне зменшення розміру страхових внесків. З метою зменшення безробіття дана модель передбачає створення робочих місць з низькою продуктивністю для значної частини працездатних громадян, які мають, відповідно, низькі доходи.

Якщо говорити про європейську модель зайнятості, то характерною її особливістю є те, що вона орієнтована на скорочення чисельності зайнятості за рахунок підвищення продуктивності праці та росту рівня доходів громадян що працюють [3, с. 57].

Так, наприклад, допомоги з безробіття у Німеччині виплачуються Федеральним агентством з праці, бюджет якого формується шляхом соціальних внесків як роботодавців, так і найманих працівників. Страхування на випадок безробіття є обов'язкове для усіх працівників, доходи яких складають не менше 450 євро/місяць. Розмір страхового внеску для працівників німців у 2020 р. становить 2,4 % від нарахованої заробітної плати. Особливістю системи соціального страхування у даній країні є й те, що розмір та період виплат з безробіття залежить від віку застрахованого, періоду сплати останнім внесків та його сімейного становища. Так, застраховані особи, які втратили роботу після 55 років і здійснювали відрахування соціальних внесків не менше як 3 роки, можуть претендувати на максимальний період виплат по безробіттю – не менше 2 років. Окрім цього, працівники, які мають на утриманні дітей можуть претендувати на вищий розмір матеріального забезпечення у зв'язку з втратою робочого місця, ніж сімейні пари без дітей: 67 % та 60 % від попереднього отриманого доходу відповідно. Уряд країни встановив граничну межу мінімального та максимального розміру допомоги з безробіття – не менше 374 євро та не більше 919 євро в місяць [1, с. 55–58]. У період отримання застрахованим допомоги з безробіття центр зайнятості сплачує за нього внески на обов'язкове медичне та пенсійне страхування. Громадяни Німеччини, що працюють, виступають не лише фактором виробництва, а й розподіляють із роботодавцями соціальну та корпоративну відповідальність. Роль держави у даному танDEMі зводиться до посередника та координатора для досягнення соціальної справедливості для економічної ефективності у суспільстві.

Шведська модель соціального страхування на випадок безробіття відрізняється активною політикою у сфері зайнятості, зокрема перевага надається професійному навчанню та підвищенню кваліфікації кадрів.

Окрім цього, акцент робиться на забезпеченні зайнятості шляхом створення робочих місць у державному секторі з середніми та задовільними умовами праці й оплати. Основними ознаками такої моделі виступають фіскальні обмеження; виплата компенсацій робітникам з низьким рівнем доходу; дотримання принципу солідарності у виплаті заробітної плати; систематичне створення нових робочих місць у державному секторі [3, с. 56–57].

Ринок праці у Швеції надає гнучкі й комфортні умови для осіб, які тимчасово залишилися без роботи. Щоб отримати допомогу з безробіття, потрібно відповідати низці вимог: протягом року перед звільненням заявник повинен працювати не менше 80 годин на місяць; необхідно бути членом Каси страхування (A-kassa) не менше ніж рік та сплачувати туди щомісячні внески [4, с. 72]. Що стосується умов отримання допомоги з безробіття, то її розміри залежать від доходу, який був у людини на попередньому місці роботи. З моменту втрати роботи заявник отримує 80 % від середньомісячної заробітної плати (за перші 200 днів безробіття). Протягом наступних 100 днів застрахований отримує 70 % від середнього доходу, але максимум 760 шведських крон (~ 70 євро) в день. Також є переваги для безробітних батьків, які мають дітей у віці до 18 років – вони можуть отримувати 70 % свого доходу протягом додаткових 150 днів. Період соціальних виплат у Швеції коливається від 300 до 450 днів. Максимальний розмір допомоги з безробіття в місяць не повинен перевищувати 1700 євро. Допомога виплачується тільки за п'ять робочих днів тижня, вихідні дні туди не зараховуються [5].

Якщо говорити про японську модель стимулювання зайнятості, то вона має ряд характерних ознак:

- у країні широко поширена система довічного найму;

- розмір винагороди за працю встановлюється залежно від стажу найманого працівника, його віку та сімейного стану;

- професійні спілки (союзи) створюються не за галузевим принципом, а безпосередньо на рівні суб'єктів господарювання [6, с. 26–29].

Система страхування громадян, що працюють, передбачає матеріальне забезпечення та соціальну підтримку усім застрахованим особам, які втратили роботу та мають страховий стаж не менше 6 місяців за останні два роки. Безробітні громадяни Японії мають право на отримання чотирьох видів допомог із безробіття: базова допомога з безробіття; допомога зі сприяння зайнятості; постійно виплачувані допомоги, що пов'язані із зайнятістю; допомоги на оплату навчання чи перекваліфікацію кадрів.

Працевлаштування безробітних, збір соціальних внесків та виплата допомоги з безробіття в Японії покладено на Міністерство охорони здоров'я, праці та добробуту. Розмір внесків становить 1,2 % від заробітної плати й сплачується солідарно роботодавцем та найманим працівником. Окрім цього, на підприємства покладений обов'язок додаткової сплати соціального внеску у розмірі 0,35 % від фонду оплати праці на забезпечення стабільної зайнятості у країні та підвищення кваліфікації найманих працівників. Розмір допомоги з безробіття залежить від розміру

доходу, який отримував працівник до втрати роботи і може коливатись від 50 % до 80 %. Чим вищий рівень заробітної плати був у застрахованого, тим менший розмір допомоги він отримуватиме в період безробіття. Також розмір виплат залежить і від віку безробітного: найбільшу суму допомоги отримують безробітні у віці 40–60 років (близько 75 дол. США в день), найменшу – особи, старше 60 років (приблизно 18 дол. США щоденно) [7]. Стосовно терміну виплат допомоги з безробіття, то тут теж є свої особливості: якщо людина звільняється самостійно, період виплат не може перевищувати 150 днів. Якщо ж звільнення з роботи настає у разі банкрутства, скорочення штату чи інших поважних причин, не залежних від працівника, то у такому випадку система страхування зайнятих осіб надає право на отримання допомоги протягом довшого періоду – до 330 днів. Відповідно до рішення уряду Японії, якщо рівень безробіття у країні піднімається до 4 %, система соціального страхування на випадок безробіття залишає за собою право на пролонгацію терміну соціальних виплат до 90 днів [1, с. 96–100].

Отже, підсумовуючи вище зазначене, можна стверджувати, що японська система соціального страхування характеризується великою кількістю програм тимчасової підтримки незайнятих громадян, а також заходів попередження безробіття, які сприяють швидкому працевлаштуванню та зайнятості застрахованих.

ВИСНОВКИ

Аналізуючи сучасний стан справ у сфері соціального страхування на випадок безробіття у промислово розвинених країнах, можна зробити висновок про те, що уряди цих держав приділяють достатню увагу проблемам зайнятості. Здебільшого, фінансування матеріального забезпечення безробітних громадян відбувається коштом державного бюджету, а також внесків фізичних та юридичних осіб на обов'язкове соціальне страхування. Побудова багатокomпонентної системи соціального страхування дає можливість застрахованим особам отримувати соціальні виплати на високому рівні, страхувальникам створювати сприятливі умови праці та підбирати висококваліфікованих працівників, а страховикам регулювати ринок праці та зменшувати рівень безробіття. Вивчаючи позитивні сторони іноземного досвіду у сфері регулювання безробіття, вважаємо, що для України доцільним є застосування системи індивідуальних накопичувальних рахунків, яка не тільки стимулюватиме безробітних до пошуку нового місця праці, а й може стати відчутним матеріальним бонусом до загальнообов'язкової системи соціального страхування. Проте варто врахувати й той факт, що Україна – держава з певними національними, політичними, економічними та культурними особливостями. Тому модернізація вітчизняної моделі соціального страхування на основі світового досвіду повинна здійснюватись із врахуванням усіх соціально-економічних та природно-ресурсних умов.

Список використаних джерел

1. Картер Дж., Бедар М., Биста С. Сравнительный анализ системы страхования по безработице и страхования занятых лиц в странах Азии и в мире. *Группа технической*

поддержки по вопросам достойного труда и Бюро МОТ для стран Восточной Европы и Центральной Азии. Москва: МОТ, 2014. 102 с.

2. Пособие по безработице в странах Европы и мира в 2020 году. URL: <https://visasam.ru/emigration/vybor/posobie-po-bezraboyice-v-mire.html>

3. Безусий В.В. До вивчення закордонного досвіду в сфері забезпечення зайнятості населення. *Форум права*. 2010. № 4. С. 54–57.

4. Каргаполова Н.Г. Аврамчикова Н.Т. Пособие по безработице как финансовый инструмент регулирования уровня безработицы. *Менеджмент социальных и экономических систем*. 2016. № 2. С. 71–73.

5. Шувалов Н. Пособие по безработице в Швеции в 2019-2020 году. URL: <https://visasam.ru/emigration/rabota/bezrabotica-v-shvecii.html>

6. Матрусова Т.Н. Трудовая политика государства в отношении лиц старших возрастов в Японии. *Труд за рубежом*. 2003. № 2. С. 23–48.

7. Takenaka H. Reforming Japan's social security system. URL: <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2020/03/03/commentary/japan-commentary/reforming-japans-social-security-system/>

References

1. Karter Dzh., Bedar M., Bista S. Comparative analysis of the unemployment insurance system and insurance of employed persons in Asia and in the world. *Decent Work Technical Support Unit and ILO Office for Eastern Europe and Central Asia*. Moscow: ILO, 2014. 102 p. (in Russian)

2. Unemployment benefits in Europe and the world in 2020. URL: <https://visasam.ru/emigration/vybor/posobie-po-bezraboyice-v-mire.html> (in Russian)

3. Bezusiy V.V. To study foreign experience in the field of employment. *Law Forum*. 2010. № 4. pp. 54–57. (in Ukrainian).

4. Kargapolova N.G. Avramchikova N.T. Unemployment benefit as a financial instrument for regulating the unemployment rate. *Management of social and economic systems*. 2016. № 2. pp. 71–73. (in Russian)

5. Shuvalov N. Unemployment benefits in Sweden 2019-2020. URL: <https://visasam.ru/emigration/rabota/bezrabotica-v-shvecii.html> (in Russian)

6. Matrusova T.N. Labor policy of the state in relation to older people in Japan. *Labor abroad*. 2003. № 2. pp. 23–48. (in Russian)

7. Takenaka H. Reforming Japan's social security system. URL: <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2020/03/03/commentary/japan-commentary/reforming-japans-social-security-system/>